

10 PREGUNTES SOBRE EL DRET A L'ALIMENTACIÓ

1. Què és el dret a l'alimentació?

El dret a l'alimentació és el dret a tenir accés, individualment i col·lectivament, de forma regular i permanent, a una alimentació escaient i suficient quantitativament i qualitativament, i als mitjans necessaris per produir-la, que es correspongui amb les tradicions culturals de cada població i que garanteixi una vida física i psíquica satisfactòria i digna.

2. Quin és el contingut del dret a l'alimentació?

Segons es recull en l'Observació número 12 del Comitè de Drets Econòmics, Socials i Culturals de Nacions Unides, els elements constitutius del dret a l'alimentació són:

Alimentació suficient: aquella que aporta una combinació de productes nutritius suficient per satisfer les necessitats fisiològiques humanes (creixement físic i mental, desenvolupament, manteniment, activitat física) a totes les etapes del cicle vital, i segons el sexe i l'ocupació.

Adequació: els aliments o règims d'alimentació disponibles per satisfer el dret a l'alimentació cal que siguin adequats per a les condicions socials, econòmiques, culturals, climàtiques, ecològiques i altres tipus d'imperants en un espai i en un temps determinat.

Sostenibilitat: possibilitat d'accés als aliments per part de les generacions presents i futures.

Innoquitat: els aliments han d'estar lliures de substàncies nocives, per la qual cosa cal establir una gamma de mesures de protecció tant per mitjans públics com privats per evitar la contaminació dels productes alimentaris degut a l'alteració i/o una higiene ambiental dolenta o la manipulació incorrecta en diferents etapes de la cadena alimentària.

Respecte a les cultures: els aliments han de ser acceptats per una cultura o uns consumidors determinats, per la qual cosa s'ha de tenir en compte, en la mesura possible, els valors no relacionats amb la nutrició que s'associen als aliments i al consum dels aliments, així com les preocupacions fonamentades dels consumidors sobre la naturalesa dels aliments disponibles.

Disponibilitat: possibilitats que té l'individu d'alimentar-se ja sigui directament, explotant la terra productiva o d'altres fonts naturals d'aliments, o mitjançant sistemes de distribució, elaboració i de comercialització que funcionen correctament i que poden traslladar els aliments des del lloc de producció a on sigui necessari segons la demanda.

Accessibilitat econòmica: implica que els costos financers personals o familiars associats a l'adquisició dels aliments necessaris per a un règim d'alimentació adequat cal que estiguin a un nivell ajustat perquè no es vegin amenaçats o en perill la provisió i la satisfacció d'altres necessitats bàsiques.

Accessibilitat física: implica que els aliments adequats cal que siguin accessibles a tots en tot moment i circumstància.

3. Quina incidència té la garantia efectiva del dret a l'alimentació?

Les darreres estimacions indiquen que en el període 1998-2000 hi havia al món 840 milions de persones subnodrides: 11 milions en països industrialitzats, 30 en països en transició i 799 en el món en desenvolupament. Les darreres xifres corresponents als països en desenvolupament representen una disminució de només 20 milions des del 1990-92, el que suposa un ritme anual de 2,5 milions de persones¹. Malgrat tot, quan comparem els dos darrers períodes triennals de 1997-99 i 1998-2000 s'observa que s'ha produït un augment real de 14 milions de persones subnodrides en el món entre tots dos períodes. A més, malgrat que a 26 dels 61 països en desenvolupament va disminuir el percentatge de persones subnodrides, la xifra absoluta de persones ha continuat augmentant².

Aquesta situació, però, no es correspon amb la disponibilitat d'aliments per habitant que, segons dades d'Euronaid, s'ha incrementat en un mínim d'un 20 % des del 1960. A més, segons la FAO, podem produir prou aliments per nodrir 12.000 milions de persones; els aliments necessaris per donar a cada persona cada dia l'equivalent a 2.700 calories.

El 1990 les pèrdues mundials de productivitat social causades per la malnutrició van ascendir a 46 milions d'anys de vida productiva sense discapacitat.

4. Com està regulat el dret a l'alimentació a nivell internacional?

El dret a l'alimentació apareix recollit a la Declaració Universal dels Drets Humans (DUDDHH) a l'article 25: *"Tota persona té dret a un nivell de vida adequat, que li asseguri, a ella i a la seva família, la salut i el benestar, en especial l'alimentació, la roba, l'habitatge, l'assistència mèdica i els serveis socials necessaris, i que tingui tanmateix dret a les assegurances en cas de desocupació, malaltia, invalidesa, viduitat altres casos de pèrdua dels mitjans de subsistència per circumstàncies independents de la seva voluntat"*.

El dret a l'alimentació està consolidat com un dels drets de segona generació (econòmics, socials i culturals) que, a diferència dels de primera generació (civils i polítics) que només requereixen d'una societat determinada al no interferir en el dret de cada individu, sí que exigeixen disposar d'elevats mitjans econòmics per garantir-los, i per tant només es podran satisfer gradualment d'acord al moment històric i a les possibilitats de cada Estat.

En el preàmbul tant del Pacte Internacional per als Drets Econòmics, Socials i Culturals (PIDESC) com en el Pacte Internacional per als Drets Civils i Polítics es reconeix que, *"d'acord a la Declaració Universal dels Drets Humans, no pot realitzar-se l'ideal de l'ésser humà lliure, alliberat del temor i la misèria, a menys que es creïn les condicions que permetin a cada persona gaudir dels seus drets econòmics, socials i culturals, tant com dels seus drets civils i polítics"*. Es reconeix, així, la interdependència dels dos conjunts de drets humans.

El PIDESC imposa als Estats Parts l'obligació de procedir el més aviat i de la forma més eficaç possible per tal d'aconseguir l'objectiu de garantir el dret a l'alimentació dels seus ciutadans.

¹ L'Estat de la Seguretat Alimentària, FAO. 2002

² Informe del Comitè de Seguretat Alimentària de la FAO presentat en el 29è període de sessions. 12-14 de maig de 2003.

5. Quines són les obligacions dels Estats respecte al Dret a l'Alimentació?

Segons l'Observació General 12, els Estats tenen les següents obligacions respecte al dret a l'alimentació:

1. L'obligació de *respectar* l'accés existent a una alimentació adequada requereix que els Estats no adoptin mesures de cap tipus que tinguin per resultat impedir aquest accés.
2. L'obligació de *protegir* requereix que l'Estat adopti mesures per vetllar que les empreses o els particulars no privin a les persones de l'accés a una alimentació escaient.
3. L'obligació de *facilitar* significa que cal que l'Estat procuri iniciar activitats amb la finalitat d'enfortir l'accés i l'ús per part de la població dels recursos i els mitjans que assegurin els seus mitjans de vida, inclosa la seguretat alimentària.
4. Per últim, quan un individu o un grup sigui incapaç, per raons que escapen al seu control, de gaudir del dret a una alimentació adequada pels mitjans al seu abast, els Estats tenen l'obligació de *fer efectiu* aquest dret directament. Aquesta obligació també s'aplica a les persones que són víctimes de catàstrofes naturals o d'un altre tipus.

6. Quins compromisos té establerts la comunitat internacional respecte al dret a l'alimentació?

A més del reconeixement com a dret humà a la DUDDHH i al PIDESC, a la Cimera Mundial de l'Alimentació del 1996 convocada per la FAO es va aprovar, el 13 de novembre del 1996, la Declaració de Roma sobre la Seguretat Alimentària Mundial, on els participants de la Cimera es comprometen a aplicar, vigilar i donar seguiment al Pla d'Acció a tots els nivells, en cooperació amb la comunitat internacional, amb la finalitat de reduir a la meitat las persones desnodrides abans del 2015. Aquest compromís ha estat renovat en la Cimera Mundial de l'Alimentació, cinc anys després, organitzada per la FAO a Roma del 10 al 13 de juny de 2002 i està també incorporat com un dels Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni:

→ *Programa de lluita contra la fam*: es tracta d'un mètode per accelerar el pla d'acció de la Cimera Mundial de l'Alimentació basat en dos components:

- i) el desenvolupament agrícola i rural sostenible destinat a donar suport i millorar els mitjans de vida dels grups més pobres i vulnerables
- ii) programes per millorar l'accés directe dels més necessitats als aliments i a la nutrició

→ *Aliança internacional contra la fam*: té l'origen en la declaració que va realitzar el president de la República Federal Alemanya el dia mundial de l'alimentació de l'any 2001. La missió d'aquesta aliança és enfortir la voluntat política en la lluita contra la fam i la pobresa.

→ *Grup de treball interdepartamental per a les directrius voluntàries per al dret a l'alimentació*: aquest grup té com a objectiu elaborar en un període de dos anys un conjunt de directrius voluntàries per donar suport als esforços dels Estats Membres encaminats a assolir la realització progressiva del dret a una alimentació escaient en el context de la seguretat alimentària³.

³ Declaració final Cimera Mundial de l'Alimentació: cinc anys després, Roma, 2002.

7. Seria massa costós assolir l'objectiu de reduir a la meitat el nombre de persones que pateixen fam extrema al 2015?

A la proposta presentada per la FAO el juny de 2003, anomenada Programa de Lluita contra la Fam, es quantificava la inversió necessària per fer factible l'objectiu de reduir a la meitat el nombre de persones que pateixen la fam abans del 2015. Una actuació nacional i internacional adreçada a reduir la fam mitjançant el desenvolupament agrícola i rural i un major accés als aliments tindria un cost anual de prop de 24.000 milions de dòlars EUA: aquesta xifra és una dotzena part d'allò que les nacions de la OCDE van destinar el 2001 per donar suport a la seva pròpia agricultura.

El Programa de Lluita contra la Fam desenvolupa en un document programàtic els objectius i resultats a assolir agrupats en cinc capítols. Cada capítol incorpora una estimació aproximada dels costos econòmics. 2.300 milions de dòlars EUA per a la millora de la producció agropecuària. 7.400 milions de dòlars EUA per a la promoció sostenible de recursos naturals. 7.800 milions de dòlars EUA per a inversió en infraestructura rural i serveis. 1.100 milions de dòlars EUA per a educació nutricional, i 5.200 milions de dòlars EUA per a programes d'accés als aliments de forma urgent de la població més vulnerable.

8. Què és la sobirania alimentària i quina repercussió pot tenir sobre el dret a l'alimentació?

Entenem per sobirania alimentària el dret dels pobles a definir les seves pròpies polítiques i estratègies sostenibles de producció, distribució i consum d'aliments que garanteixin el dret a l'alimentació per a tota la població, basat en la petita i mitjana producció, respectant les pròpies cultures i la diversitat dels mètodes camperols, pesquers i indígenes de producció agropecuària, de comercialització i de gestió dels espais rurals en els quals la dona desenvolupa un paper fonamental. Des del nostre punt de vista, la sobirania alimentària és la via per eradicar la fam i la desnutrició i garantir la seguretat alimentària duradora i sostenible per a tots els pobles⁴.

La sobirania alimentària requereix:

- Donar prioritat a la producció d'aliments per a mercats domèstics i locals, basats en explotacions camperoles i familiars diversificades i en sistemes de producció agroecològics.⁵
- Assegurar preus justos per als pagesos, el que vol dir tenir el poder per protegir els mercats interiors de les importacions a baix preu i del dumping.⁶
- Accés a la terra, a l'aigua, als boscos i a la pesca i a altres recursos productius a través d'una redistribució genuïna, no amb les forces del mercat, exemplaritzades en les "reformes del mercat de la terra" finançades pel Banc Mundial.⁷
- Reconeixement i promoció del paper de la dona en la producció alimentària i accés equitatiu i control dels recursos productius.⁸
- Control de la comunitat sobre els recursos productius, en oposició a les corporacions propietàries de terres, d'aigua i de recursos genètics i d'altres.⁹

⁴ Declaració final del Fòrum Mundial sobre Sobirania Alimentària, L'Havana, 2001.

⁵ Declaració política del Fòrum de les ONG/OSC per a la sobirania alimentària, 2002.

⁶ Idem

⁷ Idem

⁸ Idem

⁹ Idem

- Protecció de les llavors base de l'alimentació i de la vida mateixa per al lliure intercanvi i ús dels pagesos, el que significa no patentar la vida i fer una aplicació rigorosa i generalitzada del principi de precaució sobre les llavors genèticament modificades que poden dur a una contaminació i reducció de la diversitat genètica essencial en plantes i animals.¹⁰
- Inversió pública per fomentar l'activitat productiva de famílies i comunitats dirigides a augmentar el poder i el control local sobre la producció alimentària perquè estigui enfocada prioritàriament als pobles i als mercats locals.

¹⁰ *Ibíd*em